

конвенції з прав людини, Санкт-Петербург, 2015 URL: <https://rm.coe.int/16806f1da1> (дата звернення 18.12.2020).

3. *Leyla Şahin v Turkey*. From Wikipedia, the free encyclopedia URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Leyla_%C5%9Eahin_v_Turkey (дата звернення 18.12.2020)

Оганісян Цагік Вазгенівна
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, к.ю.н.

СТАТУТ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА 1864 РОКУ ЯК ДЖЕРЕЛО ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Вказана в назві статті проблематика є достатньо актуальною та важливою для сучасної науки цивільного процесуального права, оскільки саме дане історичне правове джерело поклало початок сучасному цивільному процесу на українських землях. Серед українських дослідників подібної думки притримується В. Комаров, який прямо вказує, що судова реформа 1864 р. (в контексті якої було розроблено та впроваджено Статут цивільного судочинства) поклала початок розвитку й становлення цивільного процесуального права України, яке існує сьогодні. Під час розробки даного джерела цивільного процесу використовувались вже існуючі напрацювання в даній царині деяких країн Європи [1]. Найбільше запозичень було взято із Цивільного процесуального кодексу Франції 1806 р. (славнозвісна кодифікація Наполеона), який став своєрідним фундаментом для Статуту цивільного судочинства 1864 р., однак вони (запозичення) не були механічно скопійовані, це була своєрідна, пристосована до реалій Російської імперії компіляційна адаптація зазначеного кодексу із джерелами цивільного процесу Австрії та Пруссії [3, с. 142].

За основу Статуту його розробники поклали ряд якісних прогресивних фундаментальних нововведень:

- впроваджувався принцип змагальності в процесі на зміну слідчого;
- суд нарешті відокремлювався від адміністрації;
- канцелярська таємниця скасовувалась, натомість почав діяти принцип гласності в цивільному процесі;
- починала діяти чітка система із двох судових інстанцій та касаційного суду; при судах впроваджувався інститут постійних присяжних повірених;

- якщо мало місце порушення або неправильне тлумачення закону, передбачався касаційний розгляд справи [6, с. XII].

Завдяки нововведенням, цивільний процес було повністю змінено. Почали діяти принципи виборності мирових суддів, незмінності суддів як запорука незалежності суддів та судових інстанцій (варто зауважити, що дані принципи в рамках абсолютної монархії були все ж відносними, однак в більшості «звичайних» процесів вони мали змогу діяти). Якщо раніше в судах діяла своєрідна станова «сегрегація», тобто існували суди для дворян, вільних не привілейованих верств тощо, відтепер становий принцип скасовувався та впроваджувались єдині цивільні та кримінальні судові інстанції для усіх верств населення. Дослідник Д. Слинько так описує позитивні прогресивні сторони процесу за Статутом: «Статут цивільного судочинства 1864 р. відзначався чіткою регламентацією стосовно процесуальних дій суду, позивача, відповідача, їх представників. Це зумовлювалось наявністю у сторін під час розгляду цивільних позовів рівних процесуальних прав. Так, свідки з обох сторін допитувалися в їх присутності. Також позивач та відповідач мали право ставити свідкам запитання. Але суд не мав права виходити за межі заявлених позовних вимог. Розвиток теорії і практики цивільного процесу здійснювався на основі доктрини стадійності судового процесу» [4, с. 39].

Як вже зазначалось, ще однією важливою прогресивною рисою стало розмежування кримінального та цивільного процесів. Стали діяти демократичні принципи гласності, змагальності, безпосередності, диспозитивності тощо. Зазнала змін й система доказування, оскільки замість формального доказування стала діяти система вільної оцінки доказів. Провадження в цивільному процесі стали поділятися на позовні, наказні, окремі (охоронні). Головною підставою початку процесу поставала позовна заява. Серед доказів були свідчення свідків, письмові або речові докази. Запроваджувалась на зміну своєрідної анархії чітка урегульована нормативно регламентація процесуальних дій суду та інших учасників процесу (відтепер позивач, відповідач мали рівні права). Також відтепер допит свідків відбувався лише за наявності обох сторін (або їх представників) [2, с. 562–563]. Загалом, Статут мав наступну структуру: загальні положення та чотири окремі розділи (книги), загалом 1460 статей. Перша книга складалась з XIV розділів встановлювала порядок процесу в мирових судах; друга визначала порядок процесу справ в загальних судових місцях (наступна інстанція); третя стосувалась виключних справ із загального порядку цивільного процесу; четверта містила норми щодо охоронного судочинства [5, с. 112].

Таким чином, сучасне цивільне процесуальне право бере свої витоки від запровадження даного джерела цивільного процесу, яке містило багато прогресивних демократичних нововведень та принципів, деякі з яких діють й сьогодні.

Література

1. Комаров В. В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України. Харків: Право, 2012. 624 с.
2. Курило М. П. Історичні передумови та особливості становлення цивільного процесуального права в Україні та світі. *Форум права.* ; 2013. С. 557–566.
3. Самсонов Н.В. Источники гражданского процессуального права в дореволюционной России. *Вестник Томского государственного университета. Право.* 2018. № 27. С. 138–148
4. Слинко Д. В. Особливості розвитку процесуального права на українських землях у складі Російської Імперії (кінець XVIII – початок XX ст.). *Юридичний науковий електронний журнал.* 2019. № 2. С. 37–42
5. Станишевская, Л. П. Устав гражданского судопроизводства как символ судебной реформы 1864 г. *Вестник Белорусского государственного экономического университета.* 2015. № 6. С. 110–116
6. Судебные уставы 20 ноября 1864 года: с изложением рассуждений, на коих они основаны. .Санкт-Петербург: типография 2 отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1867. Ч. 1: Устав гражданского судопроизводства. 1867. 763 с.